

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Een kamer gevuld met de mooiste boeken : de bibliotheek van Johannes Thysius (1622-1653)

Mourits, E.V.M.

Citation

Mourits, E. V. M. (2016, December 14). *Een kamer gevuld met de mooiste boeken : de bibliotheek van Johannes Thysius (1622-1653)*. Vantilt, Nijmegen. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/45015>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/45015>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

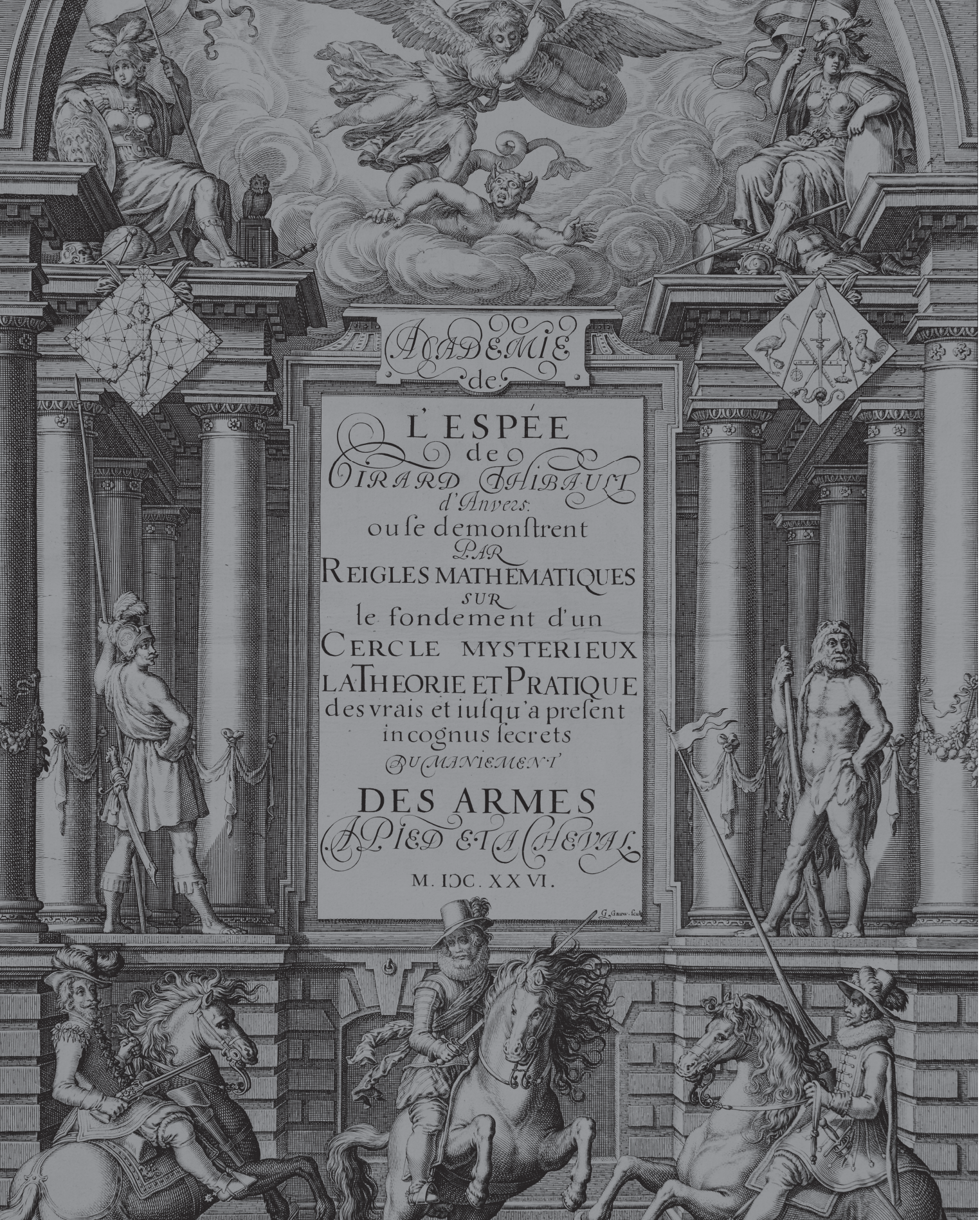

The handle <http://hdl.handle.net/1887/45015> holds various files of this Leiden University dissertation

Author: Mourits, Esther

Title: Een kamer gevuld met de mooiste boeken : de bibliotheek van Johannes Thysius (1622-1653)

Issue Date: 2016-12-14

ACADEMIE
de

L'ESPEE
de
VIRARD THIBAUT
d'Anvers.
ou se demonstrent
PAR
REIGLES MATHÉMATIQUES
SUR
le fondement d'un
CERCLE MYSTERIEUX
LA THEORIE ET PRATIQUE
des vrais et iusqu'à present
incognus secrets
DU MANIEREMENT
DES ARMES
A PIED ET A CHEVAL.

M. DC. XXVI.

J. Goussier. del.

Conclusie

Wie de Bibliotheca Thysiana binnenkomt, de serene sfeer in zich opneemt, de sobere, functionele inrichting van de ruimte ziet en de lange rijen boeken in het Latijn, krijgt het gevoel zich te bevinden in de bibliotheek van een geleerde. Er is nauwelijks plaats voor frivoliteiten zoals decoraties, niet voor vermaak in de vorm van romans of lichte lectuur. Hier is kennis opgeslagen en toegankelijk gemaakt: kennis van de fysieke wereld, van de bedoeling van God met de wereld en van de manier waarop mensen zich tot de wereld en tot elkaar verhouden. Het portret van de stichter van de bibliotheek in de voormalige woonruimte op de begane grond geeft de bezoeker geen reden om zijn eerste indruk aan te passen: de oogopslag van Johannes Thysius is ernstig, hij draagt de kleding die hoort bij een geleerde in zijn studievertrek.

Of dit laatste beeld overeenstemt met het werkelijke karakter van Thysius, of dat we het zo interpreteren omdat het past bij de bibliotheek, is moeilijk te zeggen. Er is minstens een meter archiefmateriaal dat betrekking heeft op het leven van Thysius, met daarin onder meer brieven, kwitanties, processtukken, reisjournalen en een kasboek. Het was mogelijk om zijn levensloop in enig detail te reconstrueren, maar dan vooral op basis van praktische feitelijkheden: zijn verblijfplaatsen, zijn uitgaven en investeringen, bezittingen en familieverplichtingen. Over zijn plannen en ambities is niets bekend, we hebben alleen de bibliotheek die daarvan het resultaat is geworden. Thysius heeft geen wetenschappelijke carrière gemaakt, toonde geen bijzondere belangstelling voor een bepaald onderwerp van studie, heeft nergens aantekeningen gemaakt die laten zien waar

zijn interesse lag, nauwelijks gebruikerssporen nagelaten in zijn boeken, en hij heeft niets gepubliceerd van enige betekenis.

Toch was hij allerminst een kleurloze figuur. Thysius hield van rijke extravagante kleding, van mooie kostbare paarden, en van een comfortabele leefwijze. Hij ging altijd vergezeld van een knecht, logeerde wanneer dat nodig was in goede etablissementen en kon van tijd tot tijd bijzonder vrijgevig zijn. Hij was geïnteresseerd in de mogelijk adellijke afkomst van zijn voorouders, en omringde zich met familieportretten en wapenschilden. Thysius wijdde een groot deel van zijn tijd aan het in stand houden van zijn rijkdom en aan de zorg voor zijn familie, taken die hoorden bij zijn maatschappelijke positie. Wat vaststaat, is dat hij volgens zijn eigen financiële administratie minstens zoveel geld heeft uitgegeven aan kleding, luxe artikelen, paarden en het onderhoud daarvan, als hij uitgaf aan boeken. Dat mag verbazing wekken, maar deze levensstijl paste bij de rijke elite waartoe hij behoorde, en was niet in strijd met wetenschappelijke activiteiten. Ook hoogleraren huldten zich graag in bont en fluweel als ze het zich konden veroorloven. Dat het archief zo'n rijkdom aan informatie bevat over Thysius' bezittingen, met name over de aanschaf van boeken, en zo weinig over de manier waarop hij ermee omging, maakt hem tot een ongrijpbare persoonlijkheid die moeilijk valt te typeren.

Een enkele keer is er in de stapels beleefde en zakelijke correspondentie een brief terug te vinden waaruit blijkt dat Thysius een boekenliefhebber is geweest. Daartoe behoort het briefje dat hij schreef op zesjarige leeftijd, waarin hij zijn oom Antonius

Thysius sr. bedankte voor het nieuwjaarscadeau, en wenste om het jaar daarop liever een boek dan een koek cadeau te krijgen. Daartoe behoort ook de brief aan zijn vriend George Henry Ludolf, waarin Thysius schreef plezier te beleven aan de anekdotes over diens reis door Zweden, maar toegaf dat er voor hem toch geen groter genoegen bestond dan een verblijf in een mooie bibliotheek. Maar veelzeggender dan welke brief dan ook is Thysius' testament, dat bewijst dat hij graag herinnerd wilde worden als boekenverzamelaar, en als stichter van een bibliotheek. In het testament zijn de paarden, het zilverwerk en de lakense mantels slechts bijzaak.

Thysius' boekenliefde staat daardoor niet ter discussie, maar desondanks verschaffen zijn nagelaten papieren geen enkele duidelijkheid over zijn motieven om op grote schaal te gaan verzamelen. Er kan alleen worden gespeculeerd, maar daarvoor bestaan wel een paar concrete aanknopingspunten. Het eerste is zijn opvoeding. Hoewel Thysius de zoon was van een Amsterdams koopman van Zuid-Nederlandse origine, is hij ongeveer vanaf zijn achtste levensjaar opgevoed door zijn oom en tante in Leiden, een hoogleraar Hebreeuws en theologie en diens echtgenote, zuster van Thysius' vader. Constantijn L'Empereur heeft vanaf het eerste begin geprobeerd zijn liefde voor de wetenschap op Thysius over te brengen, niet alleen door hem te stimuleren bij zijn studie, maar ook door boeken cadeau te doen en hem bewust te maken van de waarde en de schoonheid ervan. Bovendien bezat L'Empereur zelf een omvangrijke bibliotheek, waarvan Thysius gebruik kon maken. Na het overlijden van Thysius' vader werd L'Empereur zijn voogd, samen met een andere oom, Antonius Thysius sr., die eveneens hoogleraar theologie was aan de Leidse universiteit. Zij namen in 1635 de beslissing om uit naam van hun pas dertienjarige beschermeling een kleine driehonderd boeken aan te schaffen uit een familienalatenschap. Thysius was daardoor al eigenaar van een bibliotheek, lang voordat hij oud genoeg was om daar zelf bewust voor te kiezen. Toen hij wel oud genoeg was om zijn eigen keuzes te maken, beschikte hij over de

juiste eigenschappen en de middelen om de ingeslagen weg voort te zetten.

Een ander mogelijk aanknopingspunt voor de herkomst van Thysius' verzameldrang is de aanwezigheid van voorbeelden waaraan hij zich kon spiegelen, in zijn eigen familie, maar vooral ook daarbuiten, met name de boekenverzamelaars die in hoog aanzien stonden vanwege hun uitgelezen collecties. Hij was bekend met de collecties van Nicolaas Heinsius en Adriaan Pauw, en met andere vooraanstaande geleerdenbibliotheken uit zijn omgeving. Tijdens zijn Grand Tour had Thysius in Parijs de bibliotheek bezocht van kardinaal Mazarin, en in Oxford bezichtigde hij de Bodleian library. Dat waren niet alleen monumenten van geleerdheid, maar ook de resultaten van een wetenschappelijk mecenaat, van de bereidheid van hun eigenaars om hun boeken ter beschikking te stellen aan anderen.

De vraag is hoeveel invloed zo'n bezoek gehad kan hebben: zou een student met een paar honderd boeken zich onmiddellijk hebben voorgenomen een gelijksoortige bibliotheek te stichten, of kwam die gedachte pas later? Of hebben Mazarin en zijn bibliothecaris Gabriel Naudé vele verzamelaars geïnspireerd tot het stichten van een bibliotheek, en waren er maar weinigen in staat hun ideaal te verwezenlijken? De la Fontaine Verwey concludeert over de boekenverzamelaar Adriaan Pauw dat hij zich door het voorbeeld van Naudé wel moest hebben laten inspireren, omdat het moeilijk voorstelbaar is dat Pauw alléén maar verzamelde om boeken te bezitten.¹ Toch is hij er nooit toe overgegaan zijn bibliotheek open te stellen, en werden zijn boeken na zijn dood door de erfgenamen verkocht.

In tegenstelling tot Pauw was Thysius behalve rijk ook ongehuwd. Hij had voldoende middelen en tijd om boeken te verzamelen, werd niet gehinderd door de verplichtingen die verbonden waren aan een betaalde betrekking of door de noden van een gezin dat financieel van hem afhankelijk was. Daarnaast was Thysius gevoelig voor status: hij was rijk, en schroomde niet om er een bijbehorende levensstijl op na te houden. In de sociale kringen van de hoog-

leraren door wie hij was opgevoed kon status worden verkregen door een hoge, bij voorkeur adellijke afkomst, maar ook door uit te blinken op academisch gebied. Een academische carrière lag evenwel niet binnen zijn mogelijkheden, en behoorde waarschijnlijk ook niet tot zijn ambities. Maar Thysius had gezien dat het verzamelen van kennis in de vorm van boeken onder wetenschappers ook aanzien genoot, en hoe status kon worden verkregen door de studie van anderen te faciliteren.

Behalve de vraag naar Thysius' motieven is er nog een andere kwestie waarvoor een verklaring moest worden gevonden. Want een geleerde die zich niet (aantoonbaar) heeft gewijd aan een wetenschappelijke studie, en die geen correspondentie van betekenis heeft gevoerd met geleerde tijdgenoten zal zich op een andere manier hebben laten informeren over de boeken die hij voor zijn bibliotheek zou kunnen aanschaffen. Thysius heeft ongetwijfeld catalogi van bibliotheken bestudeerd, en bibliografieën of andere naslagwerken.

Verder is de enig mogelijke conclusie dat hij vooral mondeling aan de benodigde informatie is gekomen, via gesprekken met andere verzamelaars, familie, vrienden en vooral met boekverkopers. Dat Thysius woonachtig was in Leiden is een voordeel geweest: een relatief groot aantal inwoners hield zich beroepsmatig of via studie met boeken bezig, en als gevolg daarvan was er een levendige handel en een gevarieerd aanbod van boeken. Er zijn weinig directe bewijzen van de manier waarop Thysius zich liet informeren, maar aanwijzingen zijn er wel: de rekeningen van boekverkopers die hij bezocht, vooral van zijn vaste boekverkoper Wolter de Haes, de lijst van boekenveilingen die hij bijwoonde, waar Thysius professionele wetenschappers of andere verzamelaars zal hebben ontmoet, en verwijzingen naar de geleerden uit zijn vriendenkring en die van zijn familie, die vaak zelf ook in het bezit waren van een bibliotheek. Slechts een heel enkele keer is er sprake van een concrete gelegenheid.

In 1650 bereidde Johann Ernst Gerhard uit Jena in Duitsland zich voor op een academiëreis door

Europa.² Hij was slechts een halfjaar ouder dan Thysius, gepromoveerd in de filosofie, en hij hield zich op dat moment bezig met een studie theologie. Zijn grote talent voor Oosterse talen had enkele jaren eerder geresulteerd in een eerste publicatie. Gerhard had al tweemaal een aanbod voor een hooglerschap afgewezen in afwachting van een aanstelling aan de universiteit in Jena, die hij in 1652 zou krijgen. Door zijn studie van de Oosterse talen was hij bevriend geraakt met Job Ludolf, die voor hem een introductiebrief schreef voor Johan Thysius in Leiden. De reden daarvoor moet hun gedeelde passie voor boeken zijn geweest. Ludolf schreef onder meer:

je suis assuré que vous avez tant de courtoisie, qu'en ma consideration vous luy feriez bien le plaisir de luy donner quelques fois un bon conseil, de l'instruire de la maniere et coustume du pais, de luy prester par fois un livre, ou de luy en procurer un aupres de Mess. vos cousins, ou de vos autres amys. Mais ce seroit faire une injure a ses vertus, si je le voulois recommender plustost pour d'autres choses, que pour ses propres merites. Il est tresdocte, tresindustrioux et tressavant et tresdiligent, et si vous travaillez encore a dresser une bibliotheque, il vous pourra peut estre aider en quelque chose.³

Thysius had al eerder van Ludolf een aankondiging van het bezoek gekregen en beloofd Gerhard te zullen ontvangen.⁴ Die is uiteindelijk in Leiden aangekomen, want de brief is tussen Thysius' papieren bewaard gebleven. De opmerkingen die wijzen op de gedeelde boekenliefde zijn daarin voorzichtig geformuleerd; Ludolf suggereerde dat zijn vriend Gerhard 'misschien' een boek kon lenen, of dat Gerhard hem 'ergens' mee zou kunnen helpen waar het de bibliotheek betrof. Andere verwijzingen naar het bezoek van Gerhard ontbreken in de nagelaten papieren van Thysius, maar wie zich verdiept in de achtergrond van Gerhard, realiseert zich dat de ontmoeting van belang moet zijn geweest.

In 1637 had Johann Gerhard van zijn vader een

omvangrijke geleerdenbibliotheek geërfd. Gerhard was toen pas vijftien jaar oud, maar toen hij zelf over zijn bezit kon beschikken, besloot hij de bibliotheek te laten overbrengen naar het academiegebouw ('Kollegiengebäude') van de universiteit van Jena, zo omstreeks 1648. Terwijl Gerhard zijn erfenis in de daaropvolgende jaren uitbreidde tot een universele collectie van zo'n zesduizend titels, maakte hij de bibliotheek toegankelijk voor studie, en werd zelfs het uitlenen van boeken toegestaan. Op welke manier Thysius en Gerhard hebben gesproken over hun bibliotheken is niet na te gaan, maar Thysius heeft zich ongetwijfeld laten inspireren door de kennis en ervaring van Gerhard.

De hierboven beschreven combinatie van eigenschappen van Thysius, zijn motieven, zijn rijkdom, zijn kennis, en ten slotte zijn vroege dood, hebben uiteindelijk geleid tot de stichting van de Bibliotheca Thysiana. De beslissing om een voor publiek toegankelijke bibliotheek te stichten was voor de Nederlanden in de zeventiende eeuw uitzonderlijk: daar is geen ander voorbeeld te vinden van een privébibliotheek die onder vergelijkbare omstandigheden voor publiek is opengesteld. Maar omdat de verspreiding van ideeën in de Republiek der Letteren niet werd beperkt door landsgrenzen, kon Johann Ernst Gerhard, iemand die beschikte over dezelfde combinatie van eigenschappen als Thysius, vanuit een totaal andere achtergrond in Jena een vergelijkbare beslissing nemen. Niet alleen voor de stichting van de Bibliotheca Thysiana, maar ook voor de samenstelling van de collectie zijn de motieven van Thysius van belang geweest. Het is mogelijk dat hij al vanaf 1648 heeft verzameld met het doel de collectie open te stellen voor geleerden en studenten, en de boeken niet in de eerste plaats kocht voor eigen gebruik. Daarentegen kan de beslissing om het geheel een bestemming te geven 'tot publicque dienst der studie' ook pas op het sterfbed zijn genomen, maar dat is na dit onderzoek onwaarschijnlijker geworden. Uit de vergelijking met de collecties van andere boekenverzamelaars, van wie vanwege hun professie verwacht mag worden dat ze op de hoogte waren van de publicaties over

hun vakgebied, blijkt bovendien dat in Thysius' bibliotheek weinig opvallende hiaten te vinden zijn. Hij bezat over het algemeen minder boeken over een bepaald vakgebied dan een specialist, maar toch is bijna elk onderwerp in zijn collectie vertegenwoordigd. Ook als in aanmerking wordt genomen dat de bibliotheek door de vroege dood van Thysius onvoltooid is gebleven, is de inhoud op de hier onderzochte vakgebieden breed en goed gesorteerd.

Deze veronderstelling over het doel waarmee Thysius zijn collectie heeft samengesteld wordt nog versterkt door het gebrek aan aanwijzingen waaruit blijkt dat hij er zelf gebruik van heeft gemaakt. Er staan boeken in de Bibliotheca Thysiana met gebruikerssporen, maar of die van hem afkomstig zijn is niet zeker. Tot nu toe zijn alleen bibliografische aantekeningen en eigendomskenmerken gevonden die met zekerheid aan Thysius kunnen worden toegeschreven. Hierbij kan worden opgemerkt dat Thysius vanaf 1648, het jaar waarin hij meerderjarig werd, tot zijn dood in 1653 vele duizenden boeken kocht. Het moet hem eindeloos veel tijd hebben gekost veiligen en boekhandelaars te bezoeken, een keuze te maken uit het aanbod, de boeken naar zijn bibliotheek te laten vervoeren, te beschrijven en te ordenen, en in veel gevallen titels op de rug van de boekband te noteren. Door zijn vroege dood was hij bovendien niet in staat alle boeken ook daadwerkelijk te lezen, of zelfs maar om passages uit elk boek gelezen te hebben. Daar staat tegenover dat er talloze geleerde boekenverzamelaars zijn geweest die een collectie van duizenden exemplaren bijeenbrachten, en die voldoende tijd overhielden om daarnaast een hooglerarschap te vervullen, door Europa te reizen om vakgenoten op te zoeken, met hen te corresponderen en te publiceren over de resultaten van hun onderzoek.

Het is waarschijnlijker dat Thysius de meeste boeken niet kocht voor eigen gebruik, dan dat het hem ontbrak aan tijd om te studeren. Het streven om de collectie te vervolmaken kan in de dagelijkse praktijk belangrijker zijn geworden dan de collectie zelf, wat overigens niet ongebruikelijk is voor verzamelaars.

De rijkdom aan gegevens in het archief, die het mogelijk heeft gemaakt het leven van Johannes Thysius en de totstandkoming van de bibliotheek in zoveel detail te reconstrueren, is uitzonderlijk. Maar naarmate er meer specifieke details aan het licht zijn gekomen, is het moeilijker geworden uitspraken te doen die van algemeen belang zijn voor het onderzoek naar privébibliotheken. Er zijn twee manieren om met dit probleem om te gaan: door de details weg te laten, of door er extra aandacht op te vestigen wanneer ze interessante nieuwe gegevens opleveren. De Engelse boekhistoricus David Pearson stelde dat, wanneer bij onderzoek naar individuele privébibliotheken steeds dezelfde reeks vragen wordt beantwoord, het bij een voldoende aantal bibliotheken uiteindelijk mogelijk zal zijn algemene uitspraken te doen over het boekenbezit in de zeventiende eeuw. Hoewel hij dat heeft gedaan in het kader van het onderzoek naar Engelse privébibliotheken, kunnen zijn vragen ook voor de situatie in de Nederlanden worden gebruikt.⁵ Ze luiden: wat was de omvang en (in algemene termen) de inhoud van de bibliotheek, wat was de sociale status en het beroep van de eigenaar, hoe werden de boeken uit de bibliotheek in kwestie gekocht, verkocht en opgeborgen, wat was het motief voor de aanschaf van boeken, hoe beschouwden de eigenaars hun bezittingen: als waardevolle objecten of als dragers van tekst, en hoe werden de boeken gelezen en van aantekeningen voorzien? Al deze vragen zijn in deze studie naar de Bibliotheca Thysiana ter sprake gekomen en beantwoord, en het moet mogelijk zijn om vergelijkbare informatie over een groot aantal zeventiende-eeuwse bibliotheken uit de Nederlanden bijeen te brengen.

Een andere methode is nodig om meer gecompliceerde kwesties aan de orde te kunnen stellen, zoals die zijn geformuleerd door Bert van Selm: de manier waarop de samenstelling van bibliotheken in de loop van de tijd veranderde, hoe het aandeel van boeken in de landstaal groeide en hoe boeken steeds vaker werden verzameld om andere redenen dan hun inhoud. Het is eerst noodzakelijk om de inhoud van een groot aantal bibliotheken te reconstrueren op

basis van inventarissen of (verkoop)catalogi, en alle titels in een doorzoekbaar systeem onder te brengen, voordat een antwoord op deze vragen kan worden gegeven.⁶ Dat is een lastig en uitermate tijdrovend proces, maar als elke inventarislijst, bibliotheek- of veilingcatalogus die aan een onderzoek is onderworpen op een centrale plaats digitaal beschikbaar zou worden gemaakt, kan dat uitgroeien tot een waardevolle bron van informatie. In Engeland is al in de jaren tachtig van de twintigste eeuw begonnen met publicatie van dit soort gegevens, die op de website van *Private libraries in Renaissance England* inmiddels digitaal kunnen worden geraadpleegd.⁷

Het onderzoek is lang niet meer zo gecompliceerd en tijdrovend als het ooit is geweest. Bert van Selm moest vanwege zijn studie van zeldzame veilingcatalogi voor zijn proefschrift *Een menighe treffelijcke boecken* nog heel Europa doorreizen, tegenwoordig zijn die catalogi mede dankzij zijn inspanningen allemaal via internet beschikbaar.⁸ Van Selm had voor het identificeren van de titels alleen gedrukte catalogi van bibliotheken tot zijn beschikking, tegenwoordig kunnen we meestal met een paar desnoods afgekorte zoektermen in online metacatalogi van bibliotheken of antiquariaten terugvinden welke titel er wordt bedoeld. Deze nieuwe zoekmogelijkheden zijn voor het onderzoek naar de Bibliotheca Thysiana van grote waarde geweest, vooral bij het identificeren van de titels die Thysius in zijn kasboek heeft genoteerd. Tot er voldoende vergelijkingsmateriaal beschikbaar komt, blijft het echter moeilijk om uitspraken te doen over de manier waarop de Bibliotheca Thysiana zich verhoudt tot andere privébibliotheken die in dezelfde periode in de Nederlanden zijn samengesteld.

Behalve het weglaten van details om algemene conclusies te kunnen formuleren, is het ook mogelijk om interessante details uit het onderzoek te benadrukken. Een van de opvallendste eigenschappen van de bibliotheek kan nauwelijks een detail genoemd worden, en dat is de belangrijke plaats die wordt ingenomen door het oude boek. In de Bibliotheca Thysiana staan ca. 1.100 boeken die meer dan vijftig jaar oud waren op het moment van aanschaf,

en maar honderd boeken die zijn gedrukt in de periode dat Thysius actief was als verzamelaar – terwijl het aanbod van nieuwe uitgaven toentertijd veel groter was. De aanwezigheid van zoveel oude boeken bewijst dat er sprake moet zijn geweest van een levendige handel in gebruikte boeken. Boekhistorisch onderzoek dat is gericht op de productie van boeken vestigt vooral de aandacht op nieuw verschenen werken. Maar wat nieuw verscheen was niet noodzakelijk gelijk aan wat er werd gelezen. Oude boeken werden blijkbaar nog lang interessant gevonden, soms eeuwenlang. Dat kan wijzen op het conservatisme van de bezitter, een voorkeur voor ‘curieuze’ oude boeken, of het geeft aan dat publicaties over nieuwe ontdekkingen, uitvindingen of theorieën niet zonder meer bij verschijnen populair waren. Onderzoek naar de verspreiding van boeken in bibliotheken kan daarover meer duidelijkheid scheppen.

Een onverwacht feest van interessante nieuwe gegevens dat het onderzoek naar de Bibliotheca Thysiana heeft opgeleverd, betreft de provenance van de boeken. Thysius heeft met enige regelmaat in de kantlijn van zijn kasboek geschreven bij welke veiling hij een bepaalde lijst van boeken had aangeschaft. Deze titels staan stuk voor stuk ook in de bijbehorende veilingcatalogus, vaak in dezelfde volgorde als in het kasboek. Wie onderzoek doet naar de bibliotheken van onder meer Johannes de Laet, Friedrich Spanheim, Christaan Rompf, Johannes Walaeus, Suffridus Sixtinus, Constantijn L’Empereur of Jacobus Thysius, kan een aantal van de boeken die tot hun bezittingen hebben behoord in de Bibliotheca Thysiana terugvinden, inclusief eventuele margenotities, eigendomskenmerken en meestal de originele boekband. Zo staan er meer exemplaren in de bibliotheek met een bijzondere provenance, die interessant kunnen zijn voor onderzoek naar bepaalde schrijvers, drukkers of lezers. Verder heeft Thysius bij al zijn aankopen in het kasboek ook een aanschafprijs vermeld. Geen taxatiewaarde, zoals in boedelinventarissen soms het geval is, maar de marktwaarde van een boek op dat moment. Ook dit zijn relatief zeldzame gegevens.

In het bovenstaande portret van Johannes Thysius worden verschillende aspecten van zijn leven op een zodanige manier met elkaar in verband gebracht dat de indruk kan ontstaan dat het allemaal niet anders gegaan zou kunnen zijn. Niets is minder waar. Nog in 1652 correspondeerde Thysius met Job Ludolf over zijn plannen een landgoed in de buurt van Erfurt aan te schaffen en daarheen te verhuizen, weg uit Leiden en de vertrouwde omgeving van de universiteit. Dat kan zijn geweest met de intentie om zich terug te trekken, maar het is ook niet ondenkbaar dat hij daar juist een ontmoetingsplek wilde creëren voor leden van de Republiek der Letteren. Het is twijfelachtig of er in dat geval wel een Bibliotheca Thysiana in Leiden gesticht zou zijn. En ook na de stichting van de Bibliotheca was de toekomst ervan niet zeker, hoezeer Thysius ook had geprobeerd het voortbestaan van zijn levenswerk door middel van zijn testament te garanderen. Uiteindelijk was het niet het succes van de bibliotheek maar de verwaarlozing ervan die ervoor heeft gezorgd dat gebouw en collectie in oorspronkelijke staat bewaard zijn gebleven. Als Thysius’ testamentaire beschikkingen werkelijk zorgvuldig en naar de letter waren uitgevoerd, zou de Bibliotheca Thysiana al eeuwen geleden te groot zijn geworden voor de behuizing aan het Rapenburg, en een totaal ander karakter hebben gekregen.⁹ Achter in de leeszaal van de Bibliotheca Thysiana, boven op de boekenkast aan de zuidzijde en dus goed zichtbaar voor wie de trap beklimt, staat een beschilderd houten bord met metalen poten in de vorm van een feniks, mogelijk een uithangbord van een Leidse drukker uit de zeventiende eeuw. Hoe het daar terecht is gekomen en wanneer is niet bekend, maar de vogel die uit zijn as herrijst is een prachtig symbool voor de Bibliotheca Thysiana: het is Thysius’ dood die hem heeft doen herleven in zijn bibliotheek, zoals de verwaarlozing van de bibliotheek een wederopstanding als monument mogelijk heeft gemaakt.

